

**Bir Bektařı Abdest ve Namaz Risalesi:
Risâle-i Vudû' ve Namaz Alâ Erkân-ı On İki İmâm**

A Bektâshiablution and prayer treatment:
Risâle-i Vudû' ve Namaz Alâ Erkân-ı On İki İmâm

Mustafa ÖĞE* - Kenan ZiyaTAŞ**

Öz

Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz A 4697/9 numarasıyla kayıtlı olan *Risâle-i Vudû' ve Namaz alâ Erkân-ı Oniki İmâm* başlıklı el yazması eser, bu çalışmada konu edilmiştir. Çalışmada öncelikle risalenin yer aldığı mecmuanın fiziksel özellikleri ve risale hakkında genel bilgiler verilmiş, ardından Bektaşilikte namaz olmadığına ve Bektaşilerin namaz kılmadığına dair Türk toplumunda yaygın olan genel kanı üzerinde durulmuştur. Bu genel kanının aksine gerek Bektaşiliğin yazılı kaynakları ve gerekse günümüz Bektaşı tarikatı mensuplarının eserlerinde verilen bilgiler namazın ön hazırlığı abdest ve namazın Bektaşı ibadetleri arasında yer aldığı konusunda şüpheye yer bırakmamaktadır. Bu konu ile ilgili pek çok yazılı kaynak mevcut olmasına rağmen bu kaynakların tamamına değinilmemiş, bunlardan bir

Abstract

The manuscript titled *Risâle-i Vudû' and Namaz alâ Erkân-ı Twelve Imams*, registered with the number 06 Mil Yz A 4697/9 in the National Library Manuscripts Collection, is the subject of this study. In the study, first of all, general information about the physical characteristics of the journal in which the treatise is located and general information about the treatise are given, then the general opinion in Turkish society that there is no prayer in Bektashism and that Bektashis do not pray is emphasized. Contrary to this general opinion, both the written sources of Bektashism and the information given in the works of today's Bektashi sect members leave no room for doubt that the preliminary preparation of prayer, ablution and prayer are among the Bektashi worships. Although there are many written sources on this subject, not all of these sources have been mentioned, and some

* Öğr. Gör Dr.; .Balıkesir Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Balıkesir, Türkiye / e posta: mustafaoge@balikesir.edu.tr / ORCID ID: 0000-0002-2834-5575.

** Prof. Dr.; Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Balıkesir, Türkiye / e posta: balikesirkztas@hotmail.com / ORCID ID: 0000-0002-8866-4025.

*** Çalışmaya değişik aşamalarda katkı sunan Ali Rıza Özdemir'e, Atilla Gölçük'e, Hakan Yakışan'a ve Mehmet Demir'e teşekkür ederiz. Değerli katkıları için e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi hakemlerine teşekkür ederiz.

Başvuru Submission	Kabul Accept	Yayın Publish
26.02.2022	15.06.2022	30.06.2022
DOI	10.18403/emakalat.1079470	

kısım örnekler verilmek suretiyle değerlendirme yapılmıştır. Bu aşamadan sonra *Risâle-i Vudû' ve Namaz alâ Erkân-ı Oniki İmâm* adlı eserin içerik analizine geçilmiştir. Risalede abdest ve namaz konusu ile ilgili verilen bilgiler değerlendirilmiş, abdest ve namaz hakkında söz konusu risalede verilen bilgiler, namazın tarifini yapan diğer Bektaşî eserleri ve Caferî mezhebine ait ilmihal ile karşılaştırılmıştır. Çalışmamızda eserin çeviri yazısı ve günümüz Türkçesine anlam odaklı aktarımı da yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bektaşîlik, ibadet, abdest, namaz, risale.

examples have been given. After this stage, the content analysis of the work called *Risale-i Vudû' and Namaz alâ Erkân-ı Twelve Imams* was started. The information given in the treatise on the subject of ablution and prayer has been evaluated, and the information about ablution and prayer given in the aforementioned treatise has been compared with other Bektashi works that describe the prayer and the catechism of the Caferi sect. In our study, the translation of the work and its meaning-oriented transfer to today's Turkish were also made.

Keywords: Bektashism, worship, ablution, prayer, treatise.

Giriş

Bu çalışma, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonuna 06 Mil Yz A 4697/9 numarasıyla ve *Risâle-i Vudû' ve Namaz 'alâ Erkân-ı On İki İmâm* başlığıyla kaydedilen risaleyi ele almaktadır. Siyah pandizot bez kaplı mukavva ciltle kaplanmış bir mecmua içinde yer alan eser, 2 (iki) varaktan oluşan kısa bir metindir. Mecmuanın içinde toplam 14 risale vardır. Bunlar sırasıyla şu isimlerle kaydedilmiştir:

1) *Risâle-i Mebde' ve'l-Me'âd* (Niyâzî-i Mısırî Mehmed b. Ali Malâtî), (Varak 1b-7a).

2) *Risâle-i İşret-i Sa'ât* (Niyâzî-i Mısırî Mehmed b. Ali Malâtî), (Varak 7b-9a).

3) *Ziyâret-nâme*, (Varak 9b-11b).

4) *Ziyâret-nâme*, (Varak 11b-13b).

5) *Salavâtu Düvâzdeh İmâm*, (Varak 14a-17b).

6) *Hikâye 'an Kıssati'l-Haydarîye* (Niyâzî-i Mısırî Mehmed b. Ali Malâtî), (Varak 18a-19a).

7) *Es'île ve Ecvibe-i Mutasavvufâne* (Niyâzî-i Mısırî Mehmed b. Ali Malâtî), (Varak 19a-22a).

8) *Aşk-nâme-i İlâhî* (Şeyh İlâhî-i Nakşibendi, istinsah tarihi: 1273/1856), (Varak 22b-71a).

9) *Risâle-i Vuzû' ve Namaz alâ Erkân-ı On İki İmâm*, (Varak 71a-73a).

10) *Risâle-i 'Ayn u Cem*, (Varak 72a-85b).

11) *Risâle der Beyân-ı Hurûfât-ı Elif*, (Varak 86b-87b).

12) *Risâle der Beyân-ı Sırr-ı Âyet-i Merace'l-Bahreyn*, (Varak 87b).

13) *Risâle der Beyân-ı İkrâr ve bi-İsmi's-Şâh* (Müstensih: Seyyid Mehmed Rifat b. Mustafa Bektâşi, istinsah tarihi: 1274/1857. (Varak 88-a).

14) *Risâle fi'l-Ed'iye*, (Varak 88b-111a).

Yazmanın katalogda içindekiler kısmında verilen varak numaraları ile sayfalara konulmuş olan varak numaraları arasında farklılık söz konusudur. Bu nedenle çalışmada varaklara konulmuş olan numaralar esas alınmak suretiyle risalenin günümüz harflerine aktarımı yapılmıştır.

Eserde yer alan risalelerin katalog bilgisinde on üç tanesinin yazı türü rik'a olarak belirtilmiştir. Mecmuanın son risalesi harekeli nesih yazı türüyle suyolu filigranlı kâğıda yazılmıştır. Mecmuanın ölçüleri, 250x170 - 160x90 mm'dir.

Risâle-i Vudû' ve Namaz 'alâ Erkân-ı Oniki İmâm adlı eser, bu mecmuanın 71a-73a varakları arasında bulunmaktadır. Katalog bilgisinde kartal filigranlı kâğıda rik'a yazı türü ile yazıldığı belirtilmiştir. Ancak yazının rik'a nesih arası kırma bir yazı olduğunu söyleyebiliriz.

Risalenin yazarı ve telif tarihi bilinmemektedir. Aynı mecmua içinde yer alan, aynı kalemden çıktığı anlaşılan ve çalışmamıza konu edilen risaleden hemen önce yer alan *Aşk-nâme-i İlâhî (Şeyh İlâhî-i Nakşibendî)* adlı eserin istinsah senesi H.1273 (M. 1856) olarak kaydedilmiştir. Yine aynı mecmuada 13. sırada kaydedilen ve yine aynı kalemden çıktığı anlaşılan *Risâle der Beyân-ı İkrâr ve bi-ismi's-Şâh* adlı çalışmanın müstensihi Seyyid Mehmed Rifat b. Mustafa Bektâşi'dir. Eserin istinsah tarihi ise H.1274 (M. 1857) senesidir (Varak 88-a). *Risâle-i Vudû' ve Namaz 'alâ Erkân-ı On İki İmâm* adlı eseri

de muhtemelen Seyyid Mehmed Rifat b. Mustafa Bektaşî adlı kişi, H. 1273 (M. 1856) veya 1274 (M. 1857) yılında istinsah etmiştir.¹

Müstensih Seyyid Mehmed Rifat b. Mustafa Bektaşî'nin kim olduğu hakkında bir bilgimiz yoktur. Ancak metinde bazı yazım ve bilgi yanlışları bulunmaktadır. Bu durum bize metni çoğaltan kişinin eğitimi hakkında bilgi vermektedir. Muhtemelen eğitimi vasat düzeyde olan müstensih, çoğaltma işlemini yaparken bazı hatalar yapmıştır.

Üzerinde çalıştığımız eserin çok az değişikliğe sahip 1818 tarihli bir nüshası Alemdar Yalçın ve Hacı Yılmaz² tarafından yayımlanmıştır. Milli Kütüphane nüshası ile Arnavutluk nüshasının ortak bir nüshadan mı yoksa farklı nüshalardan mı çoğaltıldığını söylemek zordur. Ancak Arnavutluk Devlet Arşivlerinden elde edilen bu nüshada bazı cümleler eksiktir. Mesela Milli Kütüphane nüshasının daha en başında bulunan “Tarîk-i Muhammed ‘Ali ve katar-ı düvazdeh-i imâm ve râh-ı Hünkâr Hacı Bektâş Veli’de ve mezheb-i Hazret-i İmâm Ca’fer es Sâdık ve ikrârında sâbitkadem olub ‘an-cib olan kelâmlardan ihtirâz iden muhibbâne tarîk-i müstakîm üzere mâ-farazallahu ‘ale’l-mü’minine abdest ve emr-i Hüdâ olan beş vakitte edâ olunan namazların ta’rifleri beyân olunacak vâcibeden olmağla iş bu mahalle şerh olundu” (Varak 72-a) cümleleri Arnavutluk nüshasında yoktur. Kaleme alınma tarihlerini dikkate alırsak bu cümleleri muhtemelen Milli Kütüphane’de bulunan nüshayı çoğaltan kişi metne eklemiştir.

Yalçın ve Yılmaz, “Erkânnâme” başlığı altında yayımladıkları metin hakkında yaptıkları değerlendirmede Erkânnâme’de yer alan Hz. Ali ve Ehl-i Beyt’e ilişkin atıfları ve şehadet kelimesinin sonunda bulunan “Aliyyün Veliyyullah” ibareleri dışında metnin “Sünni kuralara” çok büyük yakınlık gösterdiğini söylemişlerdir.³ Oysa bu değerlendirme doğru değildir. Metnin içerik analizinde detaylarıyla aktarı-

¹ Bundan sonra “Milli Kütüphane nüshası” olarak anılacaktır.

² Alemdar Yalçın - Hacı Yılmaz, “Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler Erkânnâme: 1”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 11/33, (2005): 11-69.

³ Yalçın - Yılmaz, “Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler Erkânnâme: 1”, 16

lacağı üzere metinde abdest ve namaz bahsi Ehl-i Sünnet içinde varlığını sürdüren fıkhi mezheplerden birine göre değil Şii mezheplerden Caferiliğin fikhına uygun şekilde tarif edilmiştir.

Yalçın ve Yılmaz, metnin günümüz Türkiye Türkçesine aktarılmasında da bazı eksiklikler yapmıştır. Mesela “Hamisen heman ab-ı vudû ile ayaklarını ka’beyne dek mesh itmektir amma ellerini bileklerine edek gasl eyledikte üçer defa mazmaza ve istinşak ve tertib-i mezkûr üzere yüzünü ve ellerini ikişer yumak sünnettir” kısmını “Beşinci olarak' ayaklarını topuklara kadar meshetmektir ve bunları üçer kere yıkamak sünnettir”⁴ şeklinde günümüz Türkiye Türkçesine aktarmışlardır ki bu aktarım doğru değildir. Çünkü metinde ayakların topuklara kadar mesh edilmesi söylenmekte, ancak yıkanmasıyla ilgili bir husustan bahsedilmemektedir. Sünnet olan, elleri bileklere dek üç kere yıkamaktır. Sünni fikhında ayaklar yıkanırken, Caferi fikhında sadece mesh edilir.

Üzerinde çalıştığımız eserin benzer bir başka nüshası da Doç. Dr. Bedri Noyan tarafından Bütün Yönleriyle Bektâşilik ve Alevilik isimli eserde (Türabi Abdullah Baba mühürlü yazma) yayınlanmıştır.⁵

Risalenin yazılış amacı, Milli Kütüphane nüshasında gayet açık şekilde ifade edilmiştir. Bu amaç, Bektaşî tarikatına⁶ ikrar verenlere ve ikrarında sabit-kadem olanlara abdest ve beş vakit namazla ilgili hususları öğretmektir (Varak, 72a). Eserde On İki İmam’dan bahsederken Caferi geleneğinde olduğu gibi “aleyhisselam” (Varak, 72a) denilmesi dikkate değerdir. Arnavutluk yazmasında ise “aleyhisselam” yerine yine Caferi geleneğine uygun olarak “salavatullahi aleyhim” ifadesine yer verilmiştir. Söz konusu nüshalarda abdest ve namaz, Caferi fikhına göre anlatılmıştır.

Bilindiği üzere Türk toplumunda Bektaşîlerin namaz kılmadığına dair genel bir kanı vardır. Bu nedenle çalışmamızda öncelikle Bektaşî

⁴ Yalçın - Yılmaz, “Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler Erkânâme:1”, 18

⁵ Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektâşilik ve Alevilik* (Ankara: Ardıç Yayıncılık, 2010), 134 vd

⁶ Bu çalışmada aksi belirtilmediği sürece Bektaşî terimi, Babagân kolunu ifade etmektedir.

tarikatında namaz tartışmalarına değindik. Bektaşiliğin yazılı kaynakları ve günümüz Bektaşi ileri gelenlerinin eserleri üzerinden çalışmamızın hacmini aşmayacak şekilde konuyu kısaca ele aldık. İkinci aşamada ise *Risâle-i Vudû' ve Namaz alâ Erkân-ı On İki İmâm* adlı eserin üretildiği sosyal ve tarihsel ortamı, çalışmanın hacmi ölçüsünde analiz etmeye çalıştık. Üçüncü olarak metnin içerik analizini yaptık; metindeki bilgileri Arnavutluk nüshası başta olmak üzere Bektaşilikte namazın kılınışını anlatan diğer eserlerle ve günümüz Caferi fikhıyla karşılaştırdık. Son olarak eserin çeviri yazısını yaptık ve günümüz Türkiye Türkçesine anlam odaklı aktarımıyla çalışmamızı tamamladık. Günümüz Türkiye Türkçesine aktarılan metne eklediğimiz bazı açıklamaları ve ara başlıkları köşeli parantez [açıklama] içine aldık. Çalışmamızın bütün süreçlerinde araştırma ve yayın etiği kurallarına uyulmuştur.

1. Bektaşilik'te Namazın Varlığı

Günümüzde Bektaşilikte namaz olmadığına ve Bektaşilerin namaz kılmadığına dair genel bir kanaat varsa da bu görüş Bektaşiliğin yazılı kaynakları esas alınarak yeniden gözden geçirilmelidir. Çünkü Bektaşiliğin yazılı kaynakları bu yaygın kanaati bütünüyle yalanlamaktadır. Yazılı kaynaklara göre namaz ve namazın bir ön hazırlığı olan abdest Bektaşilikte kesin şekilde bulunmaktadır. En azından tarikata merkezlik yapan yerlerde ve inancın öne çıkan şahsiyetlerinde abdest ve namaz vurgusu bu kanaatin yanlış olduğunda şüpheye mahal bırakmamaktadır. Konuyla ilgili sayısız kayıt varsa da, biz çalışmamızın kapsamı dâhilinde birkaçına temas etmekle yetineceğiz. Bektaşilikte (Babagân ve Çelebiler kollarında) hatta Kızılbaşlıkta namaz bahsi, tarihsel veriler ve güncel çalışmalar ışığında ayrı bir araştırmada ele alınmalı ve konu bütünüyle vuzuha kavuşturulmalıdır.

Başta Hacı Bektaş Veli'ye isnat edilen eserler olmak üzere birçok yazılı kaynakta namaz konusu doğrudan ve dolaylı bir şekilde üstelik defalarca geçmektedir. Mesela Hacı Bektaş Veli'ye isnat edilen iki farklı eserde Şeriat kapısının ibadetleri arasında namaz kılmak da

sayılmıştır.⁷ Ayrıca Hacı Bektaş Veli'ye isnat edilen eserlerde namaza dolaylı şekillerde de yer verilmiştir. Mesela Hz. Muhammed'in "Namaz, müminin miracıdır" hadisi irfani bir içerikle açıklanmıştır.⁸ Hacı Bektaş Veli'nin namaz kıldığına *Velâyetnâme*'de sıklıkla yer verilmiştir.⁹

Necip Asım (Yazıksız) (1861-1935), *Bektaşî İlmihali* adını verdiği eserde Mehmet Seyfuddin b. Zülfikari Derviş Ali'nin 1845 yılından önce kaleme aldığı yapıtını tanıtmıştır. Tanıtılan eserde Caferi fihhına göre abdest ve namaz açık şekilde anlatılmıştır.¹⁰ M. Tevfik Oytan (20. yüzyılın başı), *Bektaşîliğin İçyüzü* adlı eserinde Bektaşîlerin abdest ve namaz konularında Caferi mezhebine göre amel ettiklerini yazmıştır. Hem abdesti hem de namazı Caferi fihhına göre izah etmiştir.¹¹ Son Bektaşî Dedebabası Bedri Noyan (1912-1997), ikrar erkânında mürşidin kılması gereken namazı yine Caferi fihhına uygun olarak anlatmıştır.¹²

2. Eserin Yazıldığı ve Çoğaltıldığı Tarihsel-Sosyal Ortam

Üzerinde çalıştığımız eserin iki farklı nüshası vardır. Bunlardan ilki Arnavutluk nüshasıdır ve 1818 tarihlidir. İkincisi ise Milli Kütüphane nüshasıdır ve muhtemelen 1856 veya 1857 yılında istinsah edilmiştir.

⁷ Hacı Bektaş Veli. "Makalat". haz. Abdurrahman Güzel. *Hacı Bektaş Veli El Kitabı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2011), 303. ;Hacı Bektaş Veli. "Fevaid". haz. Abdurrahman Güzel. *Hacı Bektaş Veli El Kitabı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2011), 427.

⁸ Hacı Bektaş Veli. "Makalat-ı Gaybiyye ve Kelimat-ı Ayniyye". haz. Abdurrahman Güzel, *Hacı Bektaş Veli El Kitabı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2011), 493.

⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli: Velâyetnâme* (İstanbul: İnkılap, 1958), 7-8-12 vd.

¹⁰ Necip Asım. *Bektaşîlik İlm-i Hâli*. haz. Dursun Gümüşoğlu - Ali Rıza Gürzoğlu (İstanbul: Hoşgörü Yayınları, 2012), 57-58.; Hacı Yılmaz, "Bektaşî İlmihali", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 6/12 (1999): 57-58.

¹¹ M. Tevfik Oytan, *Bektaşîliğin İçyüzü: Dibi, Köşesi, Yüzü ve Astarı Nedir?* (İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1960), 47.

¹² Bedri Noyan, "Balım Sultan Erkan-namesi Merkezli Geleneksel Bektaşîliğe Ait Bir Ritüel Örneği: İkrar", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 40 (2006): 104.

Bu tarihlerde dikkati çeken birkaç husus vardır. Birincisi, bu metnin 1818 yılında kaleme alındığı yahut çoğaltıldığıdır. Metin, 1818 yılında kaleme alınmışsa bu tarihe, eğer 1818 eserin çoğaltıldığı tarihe o halde bundan öncesine odaklanmamız gerekir. Bu dönemdeki Bektaşî tarikatını ve Caferî mezhebine mensup diğer zümrelerle ilişkilerini aydınlığa kavuşturmak gerekir. 17. yüzyılda Evliya Çelebi'nin (1611-1682) verdiği malumata göre, Şii müçtehitlerin yaşadığı yahut etkisi altında kalan Kербela'da Abdülmü'min Baba, Kerkük'te Baba Zünnun, Necef'te Virani Baba, Kazımiye'de İmam Musa Kazım, Tebriz'de Pir Saltuk Bektaşî tekkeleri aktifti.¹³ Esasen Bektaşîliğin Caferilikle ilişkisi köklü ve derindir. Çünkü daha Bektaşî tarikatı teşekkül etmeden önce Hacı Bektaş Veli'nin aralarında bulunduğu Babai Türkmenlerinin Şii/Caferî olduğuna dair çalışmalar mevcuttur.¹⁴ Yine Babai Türkmenlerinin On İki İmam Şiiiliğinin fûru-i din esaslarına sahip olduğu¹⁵ açıkça görülmektedir. Esasen Hacı Bektaş Veli'ye isnat edilen eserlerde Sünniliğe ait kimi bilgiler olsa da On İki İmam Şiiiliğine ait unsurlar gözle görülecek kadar açıktır. Özdemir'e göre "Hacı Bektaş Veli'yi Sünnî veya Şii göstermek isteyenler, eserler üzerinde oynayarak kıyasıya savaşmıştır"¹⁶ Bektaşîler arasında On İki İmam Şiiiliğinin yani Caferiliğın izlerini Hacı Bektaş Veli'den sonra da sürebiliyoruz. Mesela 14. yüzyılda yaşamış Osmanlı Devleti'nin uçbeylerinden Bektaşî Evrenos Bey'in mezarında yapılan kazılarda avuç içlerinde Kербela'da üretilen tesbih taneleri bulunmuştur.¹⁷ On İki İmam Şiiileri bu tesbihleri namaz kılariken alınlarına gelecek şekilde kullanıyorlardı. Seyyid Ali Sultan Dergâhında yetişen Bektaşî şairlerinden Sadık Abdal, 15. yüzyıldan On İki İmam inancının ve

¹³ Fahri Maden, *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşîliğin Yasaklı Yılları* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010), 341.

¹⁴ Ali Rıza Özdemir, *Hünkâr: Hacı Bektaş Veli* (İstanbul: Efsus Yayınları, 2021), 150-155.

¹⁵ Elvan Çelebi, *Name-i Kudsi Menâkıbu'l-Kudsiyye*, haz. Mertol Tulum (Konya: Çizgi Yayınları, 2014), 280.; Özdemir, *Hünkâr: Hacı Bektaş Veli*, 76.

¹⁶ Özdemir, *Hünkâr: Hacı Bektaş Veli*, 156.

¹⁷ Levent Kayapınar, "Balkanlarda Erken Dönem Osmanlı Akıncı Uçbeyleri Bektaşî miydiler?" *Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu*, ed. Filiz Kılıç (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2010), 265

içkin bir Ehlibeyt sevgisini terennüm eden bir divan bırakmıştır.¹⁸ 16. yüzyılın başında yaşayan Balım Sultan'a intisap eden Bektaşî dervişi Hayreti, açıkça hem Bektaşî hem de Caferî olduğunu söylemiştir.¹⁹

Babailerden itibaren Bektaşî teşekkülleri içinde sayılan zümrelerin On İki İmam Şiiliğine yani Caferiliğine mensubiyeti konusunda herhangi bir şüphe bulunmuyor.²⁰ Görüldüğü kadarıyla Bektaşîlik abdest, namaz, oruç gibi Şeriat kapısının temel ibadetlerinde genellikle²¹ Caferî mezhebinin içtihatlarına uymuş, kimi fıkhi konularda (nikâh vb.) farklı bir yol izlemeyi tercih etmiş ve tarikat erkânı olarak kendi içinde başka bir yapı geliştirmiştir.

Yazmaların tarihlerinde dikkati çeken ikinci husus, Yeniçeri Ocağının kapatıldığı ve Bektaşî tarikatının yasaklandığı tarihin (1826) bu

¹⁸ H. Dursun Gümüşoğlu, *Sadık Abdal ve Divanı* (İstanbul: Horasan Yayınları, 2009), 120-122.

¹⁹ Selim Gök, *Hayretî Divanı Sözlüğü (Bağlamlı Dizin Ve İşlevsel Sözlük)*. (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017), 20-21.

²⁰ On İki İmam Şiiliği iki ayrı koldan varlığını sürdürmüştür. Bu kollardan ilki medreseler etrafında, ikincisi ise tekkeler etrafında toplanmıştır. Birincisi şeriat esaslarını hedef olarak almış, ikincisi ise şeriat esaslarını temel alarak tarikat esaslarını da hedeflemiştir. Bu ana fikir üzerinden Bektaşîliğin hatta Çelebi kolunun ve Kızılbaşlığın Caferilik ile ilişkisi üzerine müstakil bir çalışma yapılmalıdır.

²¹ Kaygusuz Abdal gibi bazı Bektaşî ariflerine nispet edilen eserlerde Hanefî fıkına uygun abdest ve namaz anlatımlarına yer verilmiştir. *Menâkıb-nâme*'nin sonlarında yer verilen ve "Ey emir efendi bana

Dahî namâz sorar mısın / Tur haber vireyüm sana / Dahî namâz sorar mısın" şeklinde başlayan *Salat-name* adlı şiirde bu husus açıkça görülmektedir. Bk. Şehzâde Alaâddin Gaybi, *Kaygusuz Abdâl Külliyyatı*, haz. Abdurrahman Güzel (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2021), 1189-1190. Bu şiirin sonradan Kaygusuz Abdal adına mı üretildiği yoksa Kaygusuz Abdal'ın namaz konusunda soru soran Hanefî mezhebinden birine Hanefî fıkına göre cevap verilerek meydan mı okuduğu ayrıca tartışılmalıdır.

Bektaşî tarikatı içinde şeriat kapısındaki ibadetleri Hanefî fıkına uygun olarak yerine getiren dervişler olduğu bilinen bir husustur. Bektaşîliğin bir tarikat olduğundan şeriat ibadetlerinin yerine getirilmesi konusunda daha esnek bir tavır takındığı, tarikat adap ve erkânına daha fazla önem verdiği ilk akla gelen hususlardır. Ayrıca tarikatın Osmanlı Devletiyle olan ilişkisinin böyle bir davranış modeli geliştirmesinde etkili olduğu düşünülebilir.

iki nüshanın kaleme alındığı tarihlerin arasına denk gelmesidir. Arnavutluk nüshasının kaleme alındığı 1818'den sadece 8 (sekiz) yıl sonra, Türkiye nüshasından ise yaklaşık 30 (otuz) yıl önce Bektaşî tarikatı yasaklanmış ve mensupları zorunlu olarak yer altına çekilmiştir. Bu dönemde 177 Bektaşî tekkesi kapatılmış veya yıktırılmış, bir kısmına Nakşibendi şeyhler atanmıştır. Bektaşî babalarının büyük kısmı yerlerinden sürgün edilmiş ve Sünnileşmeye zorlanmıştır.²² Bektaşî tarikatı için bir dönüm noktası olan bu tarihten önce ve sonra abdest ve namazda aynı kuralların geçerli olması son derece önemlidir. Demek ki tarikat yer altına çekilse bile inanç, ibadet ve erkânında bir değişiklik olmadan varlığını sürdürmüştür. Bu metinlerin tarikat mensuplarına yönelik bir iç metin olarak kaleme alınması tarikat disiplinine dikkat çekmesi bakımından son derece anlamlıdır.

Dikkat çeken üçüncü husus, yazmaların Bektaşîliğin yaygın olduğu iki bölgede bulunmasıdır. Nüshalardan birinin Türkiye'de diğerinin Arnavutluk'ta bulunması coğrafi genişliği ifade etmesi açısından önemlidir. Bu iki ülkenin fiziksel olarak birbirine uzak olmasına rağmen tarikat mensuplarının aynı metinler üzerinden ibadetlerini yerine getirmesinin taşıdığı değer dikkate şayandır. Esasen merkez olarak kabul edilen Hacı Bektaş Veli Dergâhı, diğer dergâh ve tekke-ler üzerinde baskın bir etkiye sahipti. Bu nedenle merkezden çevreye doğru yayılan bir bilgi akışı vardı. Ayrıca sadece tarikat bağlılarına verilen ve başkasına gösterilmeyen erkânâme adı verilen yazılı metinler de erkânında farklılaşmanın önüne geçiyordu.²³

3. Eserin İçerik Analizi

Risâle-i Vudû' ve Namaz alâ Erkân-ı On İki İmâm adlı eserin içerik analizi, Bektaşî tarikatında namazın tarifini yapan diğer eserlerle ve günümüz Caferî fıkhiyla karşılaştırılarak yapılmıştır. Ayrıca aynı metnin Arnavutluk nüshası da içerik analizinde dikkate alınmıştır.

²² Maden, *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşîliğin Yasaklı Yılları*, 50-141.

²³ Özlem Özdemir - Ali Rıza Özdemir, "Babagân Bektaşîliğinin Kolektif Belleği: Erkânâmeler Ve Türkiye'deki Neşri", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 15/37, (2022) , 74.

3.1. Abdest

Risâle-i Vudû' ve Namaz alâ Erkân-ı On İki İmâm adlı eser abdest bahsiyle başlamaktadır. Esere göre, abdest (Arapçası vudû) alırken ilk önce elleri bileklere kadar yıkamak gerekir. Sonra sağ elle yüzü yıkamak lazımdır. Daha sonra sağ elle sol eli yıkamak gelir. Dördüncü olarak dört parmakla ve elinin suyu ile başı ve son olarak da ayakları topuklara kadar mesh etmek gerekir (Varak, 72a). Elleri bileklere değin yıkadıktan sonra ağza ve buruna üç defa su vermekle yüzünü ve ellerini iki kere yıkamak sünnettir (Varak, 72a).

Risâle-i Vudû' ve Namaz alâ Erkân-ı On İki İmâm adlı eserde abdest alınırken “sağ elle sol eli yıkamak gelir” denilmiş ama sol elle sağ eli yıkamak atlanmıştır. Muhtemelen istinsah eden kişi bu kısmı unutmuştur. Çünkü Arnavutluk yazmasında “Üçüncü olarak sağ elle sol bileği sol elle sağ bileği yıkamaktır.”²⁴ denilerek bu detaya yer verilmiştir.

Müellif burada “farz olduğu üzere” diyerek Kur’an ayetine atıfta bulunmuştur. Abdestin tarifini veren Maide suresinin 6.ayetinde mealen “Ey iman edenler! Namaz için kalktığımızda yüzünüzü ve dirseklerle kadar ellerinizi yıkayın ve başınızı ve üzerindeki çıkıntılara/topuklara kadar ayaklarınızı mesh edin”²⁵ buyurulmaktadır.

M. Tevfik Oytan, eserinde abdestin alınışını şöyle izah eder: “Üç defa eller yıkanır. Üç defa sağ el ile ağza ve buruna su verilir. Üç defa, sağ el ile su alınarak yüzün, önce sağ, sonra solu, üçüncüde merkezi yıkanır, sakal varsa hilallenir. Sağ el ile sol ele su verilerek sağ kolun dirseğinden aşağı doğru üç defa yıkanır. Sonra da sol kol, sağ el ile böylece üç defa yıkanır. Sağ el ile bir defa başa meshedilir. Ayaklara, parmakların aralarından topuk hizasındaki mafsala kadar bir defa meshedilir.”²⁶

²⁴ Yalçın - Yılmaz, “Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler Erkânâme: 1”, 18.

²⁵ *Kur’an-ı Kerim ve Mealî*. (Hazırlayan: Murteza Turabi İstanbul: Kevser Yayınları, 2013), 107.

²⁶ Oytan, *Bektaşiliğin İçyüzü: Dibi, Köşesi, Yüzü ve Astarı Nedir?*, 47.

Günümüz Caferileri tarafından müçtehid kabul edilen Vahid Horasani'nin verdiği bilgilere göre, "Abdestte yüzü ve elleri yıkamak, başın ön kısmını ve ayakların üzerini mesh etmek farzdır"²⁷ "Yüzü yıkadıktan sonra sağ eli, daha sonra sol eli dirseklere kadar yıkamak gerekir."²⁸

Görüldüğü üzere *Risâle-i Vudû' ve Namaz alâ Erkân-ı On İki İmâm* adlı eserde yer verilen ayakların yıkanmaması, sadece mesh edilmesi Caferi fıkına uygundur. Metinde yüzü ve elleri iki kere yıkamanın sünnet olduğu (Varak, 73a) bildirilmiştir. Vahid Horasani'nin yazdığına göre ise, yüzü ve elleri bir kere yıkamak farz, iki kere yıkamak müstehap, üç kere yıkamak haramdır.²⁹

Risalede abdesti bozan şeyler de söz konusu edilmiştir. Bunlardan birincisi bilinci yitirecek düzeyde baş dönmesi veya sarhoşluktur. İkincisi idrar ve dışkı yapmak, üçüncüsü meni gelmesi, dördüncüsü uyku, beşincisi kadınlarda regl, altıncısı yellenmedir (Varak, 72a). Vahid Horasani de Caferi İlmihaliinde abdesti bozan şeyleri aynen yazar. İdrar, dışkı (gaita), yellenmek, uyku, aklın fonksiyonunu yitirecek düzeyde baygınlık, sarhoşluk vb., kadınlarda hayız ve istihaze, erkeklerden meni gelmesi (cünüplük halleri).³⁰ Bu hususta da eserde verilen bilgiler günümüz Caferi fıkhıyla uyum içindedir. Bu hususlar Sünni fıkhi mezheplerinde de aynı şekildedir.

3.2. İkamet ve Ezan

Risalede ikamete ve ezana da yer verilmiş ve ezanın sünnet olduğu ifade edilmiştir. İkametin şöyle olduğu aktarılmıştır:

Allahu Ekber (iki defa)

Eşhedü en lâ ilâhe illallah (iki defa)

Eşhedü enne Muhammeden resûlullah (iki defa)

Eşhedü enne emirü'l-mü'minin 'Ali veliyyullah (iki defa)

Hayye ale's-selâh (iki defa)

²⁷ Huseyn Vahit Horasani, *Tam İlmihal* (çev. M. ve D. Aksu. İstanbul: Caferider Yayınları, 2009), 50.

²⁸ Horasani, *Tam İlmihal*, 51.

²⁹ Horasani, *Tam İlmihal*, 51.

³⁰ Horasani, *Tam İlmihal*, 65.

Hayye ale'l-felâh (iki defa)

Hayye ala hayri'l-amel (iki defa)

Kad-kâmeti's-salah (iki defa)

Allahu Ekber (iki defa)

Lâ İlahe illallah (bir defa) (Varak, 73a-73b).

Günümüz Caferi fikhında ise ezanın metni çalışma konumuz olan eserdeki metinle benzerlik gösterir:

Allahu Ekber (dört defa)

Eşhedü en lâ ilâhe illallah (iki defa)

Eşhedü enne Muhammeden resûlullah (iki defa)

Hayye ale's-selâh (iki defa)

Hayye ale'l-felâh (iki defa)

Hayye ale hayri'l-amel (iki defa)

Allahu Ekber (iki defa)

Lâ İlahe illallah (bir defa)³¹

Risâle-i Vudû' ve Namaz alâ Erkân-ı Oniki İmâm adlı risalede yer verilen "Eşhedü enne emirü'l-mü'minin 'Ali veliyyullah" cümlesi, Horasani'ye göre ezanın bir parçası değildir. Ancak söylenmesi faziletlidir.³² Yine Horasani'nin verdiği bilgiye göre "Kad-kâmeti's-salah" cümlesi ise ezanın değil kametin (ikamet) bir parçasıdır.³³ Ezan ve ikamet konusunda da kimi teknik detaylar hariç Caferi fikhıyla bir uyum olduğu görülmektedir.

3.3. Namazın Kılınışı

Risâle-i Vudû' ve Namaz alâ Erkân-ı Oniki İmâm adlı risalede namazın nasıl kılınacağı hususuna da yer verilmiştir. Buna göre namaz kılarken önce kıbleye dönülür ve namaza gönülden niyet edilir. Baş-

³¹ Horasani, *Tam İlmihal*, 173.

³² Horasani, *Tam İlmihal*, 173.

³³ Horasani, *Tam İlmihal*, 173.

langıç tekbirinden sonra ellerinin başparmakları kulak hizasına kadar kaldırılır. Böylece namaz başlamış olur. İki rekâtlı, üç rekâtlı ve dört rekâtlı namazların kılınışı farklıdır.

Birinci rekâтта Besmele ile birlikte Fatıha suresi ve yine Besmele ile bir sûre daha okunur. “Allahu Ekber” diyerek rükûa gidilir. Rükûda iken en az bir, en fazla üç defa “Sübhâne Rabbiye’l-aliyyi’l-‘azîm ve bi hamdihi”denir. “Allahu Ekber” deyip kıyama kalkılır. “Semi’ Allahü-limen hamide elhamdülillah Rabbi’l-âlemîn” ve “Allahu Ekber” deyip secdeye varılır. Secdede iken en az bir, en fazla üç kere “Sübhâne Rabbiye’l-aliyyi’l-‘ala ve bihamdihi” denilir. “Allahu Ekber” diyerek secdeden kalkılır. İki diz üzerine yavaşça oturulur ve “Allahu Ekber” dedikten sonra ikinci secdeye varılır. İkinci secdede iken “Sübhâne Rabbiye’l-aliyyi’l-‘ala ve bihamdihi” denilir. “Allahu Ekber” diyerek secdeden kalkılır ve yine “Allahu Ekber” denilerek kıyama durulur. İkinci rekâta böylece geçilir.

İkinci rekâтта Besmeleyle Fatıha suresi ve yine Besmeleyle bir surenin tamamı okunur. Sureler tamamlandıktan sonra “Allahu Ekber” diyerek dua eder gibi ellerini kaldırılır ve şu kunut okunur: “Lâ ilâhe illallah Elhalîmü’l-hakîm lâ ilâhe illallahî’l-‘aliyyi’l-‘azîm subhânallahi Rabbi’s-semavâti’s-seba’ ve rabbi’l-arzîni’s-seba’ ve mâ fevkâhünne ve mâ beyne hünne vema tahtehünne vema fihinne Ve rabbi’l-‘arşî’l-‘azîm Rabbena ağfir lenâ verhamnâ ve ‘afina va’fi anna fi’l-dünya ve’l-ahirati ve Elhamdülillahi Rabbi’l-âlemin”. Eğer kişinin buna gücü yetmezse “Allahümme Salli ‘ala seyidine Muhammed ve âl-i Muhammed” demesi de yeterli görülmüştür. “Allahu Ekber” diyerek rükûa, rükûdan da secdeye varılır; önceden ifade edilen dualar okunur. İkinci secdeden kalktıktan sonra eller dizlerin üzerine konur ve şunlar söylenir: “Eşhedü Enlâ ilâhe illallahu vahdehu lâ-şerike leh ve eşhedü enne Muhammeden ‘abduhu ve resûluhu ve eşhedü enne Emirü’l-mü’minin ‘Ali veliyyullah Allahümme salli ve sellim ve zid bârik ve terahhum ‘ala Muhammedin ve âl-i Muhammedin efdâle mâ salleyte ve sellemte ve bârekte ve terhamte (3) ‘ala İbrahîme ve âl-i İbrahîm inneke hamidun mecîd”. Eğer kişinin buna gücü yetmezse, “Allahümme salli vesellim ‘ala seyyidinâ Muhammedin ve âl-i Muhammed” demek de yeterlidir. Namaz iki rekâtsa bu duaları okuduktan sonra “Esselâmü aleyke eyyuhennebiyyü ve rahmetullahi ve be-

rekatuhu es-selâmü aley-nâ ve ala ibâdillahi's-sâlihîn esselâmü aley-küm ve berekatuhu” diyerek namaz tamamlanır. Eğer üç ve dört rekâtli ise bu dua namazların son rekâtında okunur. Eğer namaz üç veya dört rekâtsa son verilen dua okunmadan kıyama kalkılır, birinci rekât gibi üçüncü ve dördünü rekât kılınır. Ancak bunlarda kıyamda iken sadece Besmeleyle birlikte Fatihâ Süresi okunur, diğer sure okunmaz. Aynı şekilde rekâtlar kılınır ve namaz tamamlanır. (Varak 73b-74a.)³⁴

Günümüz Caferî fıkhdında da namaz aynı hususları içerir.³⁵ Dualarda bir takım ufak farklar varsa da, başka Caferî ilmihallerinin özellikle üzerinde çalıştığımız metinlerin çağdaşı olan ilmihallerde bu duaların bulunma ihtimali yüksektir.

3.4. Tesbihat ve Dualar

Risâle-i Vudû' ve Namaz alâ Erkân-ı Oniki İmâm adlı esere göre, namaz tamamlandıktan sonra bazı tesbihat yapılır ve bazı dualar okunur. Namaz kılan kişinin namazın hemen ardından on beş kere “Sübhânehu velhamdülillah velâ ilahe illâllahu vallahü Ekber” demesi, bildiği dualardan ve salavatı şeriflerden okuması tavsiye edilmiştir. Kişinin ellerini kaldırarak Allah'a dua ederek Ondört Ma'sûmu Pâk'tan³⁶ şefaât dilemesi, ellerini yüzüne sürüp şükür secdesine kapanması gerekir (Varak, 74-a.).³⁷

3.5. Namazın Vakitleri ve Seferilik Halleri

Risâle-i Vudû' ve Namaz alâ Erkân-ı On İki İmâm adlı eserde namazların vakitleri ve vakit namazlarının rekât sayısı açık şekilde bildirilmiştir. Buna göre bir günde toplam 5 vakit ve 17 rekât namaz farzdır. Bunlar 2 rekât sabah, 4 rekât öğle, 4 rekât ikindi, 3 rekât akşam ve 4 rekât yatsı namazından ibarettir. Kişi seferi yani yolculukta ise toplam 11 rekât farz kılınmıştır. Bunlar 2 rekât sabah, 2

³⁴ Bkz. Yalçın - Yılmaz, “Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler Erkânâme: 1”, 21-25.

³⁵ Bkz. Horasani, *Tam İlmihal*, 137-138.

³⁶ “İsnâaşeriyye Şiileri'nin hata ve gûnahtan münezzeh olduklarına inandıkları ondört kişiyi ifade eden bir tabir.” (Algar, 1993: 8/227-228).

³⁷ Bkz. Yalçın - Yılmaz, “Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler Erkânâme: 1”, 25-26.

rekât öğle, 2 rekât ikindi, 3 rekât akşam ve 2 rekât yatsı namazıdır. Bir kişinin seferi olması için vatanından 4-5 saat veya yarım fersah³⁸ uzaklıktaki bir yere seyahat etmesi gerekir (Varak 74-a.).³⁹ M. Tefvik Oytan da Bektaşilerin “Namazı hazerde on yedi, seferde on bir” kıldığını söyler. Seferi olmak kişinin vatanından 4-5 saat uzak bir yere gitmesidir.⁴⁰

Vahit Horasani de bu konuda aynı bilgileri vermektedir. Öğle, ikindi ve yatsı dört, akşam üç, sabah da iki rekâttan ibarettir. Korku halinde ve yolculukta (seferilik hallerinde) dört rekâtlı namazlar iki rekât kılınır.⁴¹ Namaz vakitlerinde ve rekâtlarında da Caferi fihhiyla bir uyum olduğu açıkça görülmektedir.

3.6. Namazdaki Ayetlerle Duaların Sessiz veya Sesli Okunması

Namazdaki ayetlerle duaların sessiz veya sesli okunması hakkında da risalede bilgiler verilmiştir. Öğlen namazı ile ikindi namazını ayrıca akşam ve yatsı namazlarının son rekâtlarını sessiz okumak erkeklerin üzerine farzdır. Ancak kadınlar, bunların tamamını sessiz okumalıdır (Varak 74-a).⁴²

Vahit Horasani'nin verdiği bilgilere göre erkeklerin sabah, akşam ve yatsı namazlarında Fatihâ'yı ve diğer sureyi sesli okuması farzdır. Kadınların da sesli okumasına cevaz vardır ama sesi namahrem duyarsa sessiz okuması gerekir.⁴³

³⁸ “1 fersah İran'da, atın normal yürüyüşüyle 1 saatte gittiği mesafe karşılığı kullanılmakta olup bu da 6000 zirâ (6,23 km.) yapmaktadır. Arap fersahı ise “fersah-ı tûlî, fersah-ı sathî, fersah-ı cismi” olmak üzere üçe ayrılıyordu. Bunlardan fersah-ı tûlî 3 mile eşit olup (12.000 tûlî zirâ) her mil 40 Mısır el arşını kadardı. Mısırlılar'ın el arşını ise 49,875 cm. uzunluğunda olup bu da 4 şer'î arşına yani bir kulaca (bâ') karşılıktı. Dolayısıyla 3 mil 5,985 km. etmekteydi..” (Halaçoğlu, 1995: 12/412).

³⁹ Bkz. Yalçın - Yılmaz, “Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler Erkânâme: 1”, 26-27.

⁴⁰ Oytan, *Bektaşiliğin İçyüzü: Dibi, Köşesi, Yüzü ve Astarı Nedir?*, 47.

⁴¹ Horasani, *Tam İlmihal*, 142.

⁴² Bkz. Yalçın - Yılmaz, “Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler Erkânâme: 1”, 27.

⁴³ Horasani, *Tam İlmihal*, 185.

3.7. Temizlik ve Helallik Kuralları

Namaz kılan kişinin üzerindeki elbisenin, bedeninin ve namaz kılınan mekânın temiz olması şarttır. Ayrıca mekân helal de olmalıdır (Varak 74-b).⁴⁴ Üzerinde namaz kılınan nesne, eti yenmeyen hayvanın derisi ve kılından olmamalıdır (Varak 74b).⁴⁵ Türkiye yazmasında sincap ve samurun da bu kalemden olduğu ayrıca ifade edilmiştir (Varak 74b). Arnavutluk yazmasında böyle bir bilgi yoktur.

Milli Kütüphane nüshasında erkeklerin giyinmesinin haram olduğu ama kadınlara haram olmayan bir giysiden bahsedilmiş ancak bunun ne olduğu ifade edilmemiştir (Varak 74b). Arnavutluk yazmasında ise bunun ipek elbise olduğu açıkça ifade edilmiştir.⁴⁶

Vahit Horasani, namaz kılan kişinin elbisesinin temiz olması, gasp edilmemiş olması, eti haram hayvanın parçasından yapılmaması, erkeğin altın işlemeli ve halis ipekli elbise giymemesi gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁷ Görüldüğü üzere temizlik ve helallik kurallarında da Caferi fikhıyla açık bir uyum söz konusudur.

3.8. Kerbela Toprağına Secde

Risâle-i Vudû' ve Namaz alâ Erkân-ı On İki İmâm adlı eserde yer verilen ve dikkat çeken hususlardan biri, secdede dikkat edilmesi gereken hususlardır. Yedi uzvun yani alın, iki diz, iki elin avuç içi ve ayakların başparmakları secdede olması önemle belirtilmiştir (Varak 74b).⁴⁸

Alnın secdeye gideceği yerin en faziletlisinin toprak olduğu, en üstün toprağın da Kerbela toprağı olduğu metinde ifade edilmiştir.

⁴⁴ Bkz. Yalçın - Yılmaz, "Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler Erkânâme: 1", 27.

⁴⁵ Bkz. Yalçın - Yılmaz, "Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler Erkânâme: 1", 28.

⁴⁶ Yalçın - Yılmaz, "Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler Erkânâme: 1", 28.

⁴⁷ Horasani, *Tam İlmihal*, 154.

⁴⁸ Bkz. Yalçın - Yılmaz, "Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler Erkânâme: 1", 28.

Secde edilecek yer giyilmeyen eşyadan olmamalıdır (Varak 74b).⁴⁹ Vahit Horasani de secde için en uygun şeyin Hazreti Hüseyin'in mezarının bulunduğu bölgenin toprağı olduğunu ondan sonra toprak, topraktan sonra taş ve taştan sonra bitki olduğunu ifade etmektedir.⁵⁰

Günümüzde Caferiler kalıplaştırılmış ve "namaz mührü" adını verdikleri Kerbela toprağını namazlarda kullanmaktadırlar. Aynı mühürlerin Hacı Bektaş Veli Dergahı'nın müzesinde sergilenmesi tesadüf olmasa gerektir. Namaz mühründen önce Kerbela toprağından yapılan tesbihlerin namazda secde edilecek yere konulduğu bilinmektedir. Bu çalışmada daha önce de konu edildiği üzere 14. yüzyılda yaşamış Bektaşî Evrenos Bey'in mezarında Kerbela toprağından üretilen tesbih bulunması konumuz açısından son derece önemlidir.

Sonuç

Dar anlamda Bektaşîliği, geniş anlamda Aleviliği sadece sözlü kültür üzerinden anlamaya çalışmak son derece problemlidir. Hele ki, sözlü kültür denilerek sadece Bektaşîlik aleyhindeki söylemlere dayanmak bizi daha problemlili bir sahaya çeker. Oysa Bektaşîliğin çok sayıda yazılı kaynağı vardır ve bu kaynaklarda Bektaşî inanç, ibadetleri açık şekilde açıklanmıştır. Bu kaynaklara başvurulmadan yapılan her çalışma eksik kalacaktır. *Risâle-i Vudû' ve Namaz alâ Erkân-ı Oniki İmâm* adlı eseri incelediğimiz bu çalışma da, Bektaşîliğin yazılı kaynaklarının anlaşılmasına bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Risâle-i Vudû' ve Namaz alâ Erkân-ı On İki İmâm adlı eserin, kendi dönemindeki bir Caferi ilmihalinden alınması yahut daha eski bir Caferi ilmihalinden alınarak Bektaşîler arasında nesilden nesle aktarılması muhtemeldir. O nedenle dönemdeki Caferi ilmihallerinin taranarak metnin karşılaştırmasının yapılması bu konuda bizleri kesin bir hükme ulaştıracaktır.

Risâle-i Vudû' ve Namaz alâ Erkân-ı Oniki İmâm adlı eserin şimdiye değin bulunan iki nüshasının dışında başka nüshalarının da bulunması olasıdır. Genel bir taramadan sonra bulunması muhtemel yeni

⁴⁹ Bkz. Yalçın - Yılmaz, "Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler Erkânâme: 1", 28.

⁵⁰ Horasani, *Tam İlmihal*, 196.

nüşhalarla birlikte eserin kritik metninin yayımlanması son derece yararlı olacaktır.

Bektaşilikte özel anlamda abdest ve namaz, genel anlamda şeriat ibadetlerinin yeri ayrıca çalışılmalı, bu konudaki yanlış kanaatler bütünüyle düzeltilmelidir. Toplumun kılcal damarlarına kadar sirayet eden bu türden yanlış kanaatlerin deşifre edilmesi, bilimsel açıdan da bir zorunluluktur.

Kaynakça

- Algar, Hamid. “Çârdeh Ma’sûm-ı Pâk”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 8/227-228. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Elvan Çelebi. *Name-i Kudsi Menâkıbu'l-Kudsiyye*. Hazırlayan: Mertol Tulum. Konya: Çizgi Yayınları, 2014.
- Gök, Selim. *Hayretî Divanı Sözlüğü (Bağlamalı Dizin Ve İşlevsel Sözlük)*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş Veli: Velâyetnâme*, İstanbul: İnkılap, 1958.
- Gümüşoğlu, H. Dursun. *Sadık Abdal ve Divanı*. İstanbul: Horasan Yayınları, 2009.
- Hacı Bektaş Veli. “Makalat”. haz. Abdurrahman Güzel. *Hacı Bektaş Veli El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2011a.
- Hacı Bektaş Veli. “Fevaid”. haz. Abdurrahman Güzel. *Hacı Bektaş Veli El Kitabı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2011b.
- Hacı Bektaş Veli. “Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye”. haz. Abdurrahman Güzel, *Hacı Bektaş Veli El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2011c.
- Halaçoğlu, Yusuf. “Fersah”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/412. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Horasani, Huseyn Vahit. *Tam İlmihal*. Çeviren: M. ve D. Aksu. İstanbul: Caferider Yayınları, 2009.
- Kayapınar, Levent “Balkanlarda Erken Dönem Osmanlı Akıncı Uçbeyleri Bektaşî miydiler?”. (ed.) Filiz Kılıç. *Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2010.

- Kur'an-ı Kerim ve Meali*. Hazırlayan: Murteza Turabi, İstanbul: Kevser Yayınları, 2013.
- Maden, Fahri. *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşîliğin Yasaklı Yılları*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- Necip Asım. *Bektaşîlik İlm-i Hâli*. haz. Dursun Gümüšoğlu - Ali Rıza Gürzoğlu. İstanbul: Hoşgörü Yayınları, 2012.
- Noyan, Bedri. "Balım Sultan Erkan-namesi Merkezli Geleneksel Bektaşîliğe Ait Bir Ritüel Örneği: İkrar", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 0/40, (2006), 53-104.
- Noyan, Bedri. *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevîlik*, Ankara: Ardıç Yayıncılık, 2010.
- Oytan, M. Tefvik. *Bektaşîliğin İçyüzü: Dibi, Köşesi, Yüzü ve Astarı Nedir?*, İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1960.
- Özdemir, Ali Rıza. *Hünkâr: Hacı Bektaş Veli*, İstanbul: Efsus Yayınları, 2021.
- Özdemir, Özlem - Özdemir, Ali Rıza. "Babagân Bektaşîliğinin Kolektif Belleği: Erkânnâmeler Ve Türkiye'deki Neşri". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 15/37, (2022) , 72-90.
- Şehzâde Alaâddin Gaybî. *Kaygusuz Abdâl Külliyyatı*. Haz. Abdurrahman Güzel, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2021.
- Yılmaz, Hacı, "Bektaşî İlmihali", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 6/12, (1999), 51-63.
- Yalçın, Alemdar - Yılmaz, Hacı "Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler Erkânnâme: 1", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 11/33, (2005), 11-69.

Ekler**Ek 1: Günümüz Türkçesine Aktarılmış Metin****[Yazılış Amacı]**

Muhammed Ali, On İki İmam, Hacı Bektaş Veli yolundaki ve İmam Cafer Sadık mezhebindeki ikrarında sabitkadem olan ve (an-cip)sözlerden sakınan muhiplere doğru yol üzere Allah'ın müminler üzerine farz kıldığı abdest ve hidayet emri olan beş vakitte kılınan namazların tarifleri açıklanıp burada şerh edilmiştir.

[Giriş]**Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla**

Övgüler bizleri doğru yola hidayet eden Allah'a, selam ve esenlik ise Efendimiz Muhammed ve kadim yolun hidayetçileri olan Peygamber terbiyesiyle yetişen On İki İmam efendilerimizin üzerine olsun. Âlemin, ihtiyacı olanların, yol göstericisi ve salih kulların en üstün ibadeti olan abdest ve namazın bazı manaları açıklanmıştır.

[Abdestin alınışı]

Azizim!

Abdest meselesi önce müminlere farz olduğu üzere elleri bileklere kadar yıkamaktır. Sonra sağ eliyle saç bitiminden çene altı dâhil olmak üzere yüzünü yıkamaktır. Üçüncü olarak sağ eli sol eliyle yıkamaktır. Dördüncü olarak dört parmağıyla başının ön tarafının dörtte birini elinin suyuyla [rutubetiyle] mesh etmektir. Beşinci olarak da elde kalan abdest suyuyla ayaklarını topuklara kadar mesh etmektir. Ancak ellerini bileklerine kadar yıkadıktan sonra üçer defa ağza ve buruna su verip gargara yapmak sünnettir. Zikredilen düzen üzerine olmak şartıyla yüzünü ve ellerini dahi iki defa yıkamak sünnettir.

[Abdesti batıl edecek şeyler]

Abdesti batıl edecek şey akıl giderecek şekilde baygınlıktır. İkincisi vücuttan çıkan idrar ve dışkı, üçüncüsü [erkeklerde] meni çıkması, dördüncüsü tam manasıyla güzelce uyumak, beşincisi [kadınlarda görülen] hayız ve fazla miktarda akıntı, altıncısı cünüp olarak vaktin evvelinden güneş doğumuna kadar uyumaktır. Öğle vakti, güneş batımına bir saat kalana kadar, güneşin zahir olmasından sonra güne-

şin batımına kadardır. Akşam vakti güneşin doğudaki kıvıllığı kaybolup gece yarısına kadarki süredir. Yatsı namazı vakti ise gün batımından gece yarısına bir saat kalana kadarki süredir.

[İkamet ve Ezan]

Namazın kılınması ikamet ve sünnet olan ezan ile yapılır. İkametin mahiyeti şu şekildedir: “Allahu Ekber (iki defa), Eşhedü en lâ ilahe illallah (iki defa), Eşhedü enne Muhammeden Resulullah (iki defa), Eşhedü enne Emirü'l-mü'minin 'Ali veliyyillah (iki defa), Hayyalesselât (iki defa), Hayye alel felah (iki defa), Hayye ala hayri'l amel (iki defa), Kad-kâmeti's-salat (iki defa), Allahu Ekber (iki defa), Lâ ilahe illallah (bir defa).”⁵¹[Bunları] deyip bundan sonra kibleye yönelerek namazın sıfatlarına kalbinden niyet etsin.

[Namazın Kılınışı]

Başlangıç tekbirinden sonra ara vermeden ellerinin başparmaklarını kulak hizasına kadar kaldırsın, tüm uzuvlarını kibleye yöneltsin. Daha sonra birinci rekâta besmele ile birlikte Fatiha ve diğer bir sure okusun. Rekâtın sonunda da Besmele ile birlikte Fatiha okusun. Ama bu tertip üzerine ikamet edilip niyet edilen iki rekâtlık namazın evvelinde Fatiha ile birlikte Besmele ve bir sureyi Besmele ile birlikte tamamını okusun. “Allahu Ekber”⁵² deyip rükûa gitsin. Rükûda iken gözler [görüş] iki ayağın hizasında olsun. “Sübhâne Rabbiye'l-aliyyil 'azîm ve bi hamdihi”⁵³desin. En az bir ve en fazla üç sefer bunu söy-

⁵¹ “Allah büyüktür/uludur.

Şehadet ederim ki, Allah'tan başka ilah yoktur.

Şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın elçisidir.

Şehadet ederim ki, Müminlerin emiri Ali Allah'ın velisidir.

Kalkın namaza.

Acele edin kurtuluşa.

Koşun en hayırlı amele.

Namaz başlamak üzeredir.

Allah büyüktür/uludur.

Allah'tan başka ilah yoktur.”

⁵² “Allah büyüktür/uludur.”

⁵³ “Bütün varlıklardan en yüce olan Rabbim, her türlü kusur ve eksiklikten münezzehtir. Ben O'na hamd etmedeyim.”

lesin. Ondan “Allahu Ekber” deyip doğrulsun. “Semi’Allahülimen hamide elhamdülillahi Rabbi’lâlemîn”⁵⁴ ve “Allahu Ekber” deyip secdeye varsın. Bakışları önünde olsun. “Sübhâne (12) Rabbiye’l-aliyyi’l-âla ve bihamdihi”⁵⁵ diye en az bir veya en fazla üç sefer söylesin. Ondan [sonra] “Allahu Ekber” diyerek secdeden kalksın. Ayaklarını düz tutup makatı üzerine yavaşça otursun. “Allahu Ekber” deyip oturduktan sonra ikinci secdeye varsın. Ondan [sonra] “Sübhâne Rabbiyel ‘aliyyi’l a’la ve bihamdihi”⁵⁶ desin, yine “Allahu Ekber” diyerek ikinci secdeye varsın. Yine “Sübhâne Rabbiyel ‘aliyyi’l a’la ve bihamdihi”⁵⁷ desin. Ondan “Allahu Ekber” diyerek secdeden kalksın.

“Allahu Ekber” diyerek kıyama dursun. Orda Besmele ile birlikte Fatiha ve bir surenin tamamını yine Besmeleyle aynı şekilde okusun. Ondan [sonra] “Allahu Ekber” diyerek dua eder gibi ellerini kaldırıp bu kunutunu okusun: “Lâ ilâhe illallah Elhalîmü’l-hakîm lâ ilâhe illallahî’l-aliyyi’l-azîm subhânallahi Rabbi’s-semavâtis-seba’ ve rabbi’l-arzîni’s-seba’ ve ma fevkâhünne vemâ beyne hünne vema tahtehünne vema fihinne Ve rabbi’l-arşî’l-azîm. Rabbena ağfir lenâ verhamnâ ve ‘afina va’fi anna fi’l-dünya ve’l-ahirati, ve Elhamdülillahi Rabbi’l-âlemîn”.⁵⁸ [Bunları] deyip rükûa varsın. Eğer buna gücü yetmez ise “Allahümme Salli ‘ala seyyidine Muhammed ve âl-i Muhammed”⁵⁹ demek de yeterlidir. Daha sora “Allahu Ekber” diyerek rükûa varsın. Daha önce zikredildiği şekilde tesbih etsin. “Allahu Ekber” diyerek rükûdan kalksın. Daha önce zikredildiği gibi rükûdan kalkarken

⁵⁴ “Allah kendisini öveni duyar. Övgüler âlemlerin rabbi olan Allah’a aittir.”

⁵⁵ “Bütün varlıklardan en yüce olan Rabbim, her türlü kusur ve eksiklikten münezzehtir. Ben O’na hamd etmedeyim.”

⁵⁶ “Bütün varlıklardan en yüce olan Rabbim, her türlü kusur ve eksiklikten münezzehtir. Ben O’na hamd etmedeyim.”

⁵⁷ “Bütün varlıklardan en yüce olan Rabbim, her türlü kusur ve eksiklikten münezzehtir. Ben O’na hamd etmedeyim.”

⁵⁸ “Allah’tan başka ilah yoktur. O halimdir, hekimdir (hikmet sahibidir). Allah’tan başka ilah yoktur. Yücedir. Azamet sahibidir. Noksan sıfatlardan münezzehtir. Yedi göğün sahibi, rabbi ve yedi yerin rabbidir. Ve onların üzerindeki ve onların arasındakilerin ve onların altındakilerin ve onda bulunanların o yüce arşın sahibidir. Rabbimiz bizleri bağışla. Bizlere merhamet et ve bize afiyet ver. Bizleri dünyada ve ahirette bağışla. Övgüler sanadır âlemlerin rabbi olan Allah’ım.”

⁵⁹ “Allah’ım, Efendimiz Muhammed’e ve onun Ehl-i Beyt’ine salat ve selam eyle.”

“Semi’ Allahü limen hamideh”⁶⁰ diyerek secdeye varsın. Yine aynı şekilde tesbih ederek “Allahu Ekber” desin ve kalksın. Öncekinde olduğu gibi ikinci secdeyi eda etsin. Ondaki [sonra] “Allahu Ekber” deyip ayaklarını düz tutarak makatının üzerinde [iki diz üstü] otursun. Ellerini dizlerinin üzerine koyarak, “Eşhedü Enlâ ilâhe illallahu vahdehu lâ-şerike leh ve eşhedü enne Muhammeden ‘abduhu ve resûluhu ve eşhedü enne Emirü’l-mü’minin ‘Ali veliyyullah Allahümme salli ve sellim ve zid bârik ve terahhum ‘ala Muhammedin ve âl-i Muhammedin efdâle mâ salleyte ve sellemte ve bârekte ve terhamte ‘ala İbrahîme ve âl-i İbrahîm inneke hamidun mecîd.”⁶¹ Eğer buna gücü yetmez ise bunu okusun: “Allahümme salli vesellim ‘ala seyyidinâ Muhammedin ve âl-i Muhammed.”⁶² [Bunu] demek yeterlidir.

Ondan sonra “Allahu Ekber” diyerek ayağa kalksın ve Besmeleyle birlikte Fatihâ’yı okuyarak ondan evvelki gibi rükûa ve secdeye varsın. Secdeleri evvelki gibi eda etsin. Ondaki “Allahu Ekber” deyip kıyama dursun. Sonra Besmeleyle birlikte Fatihâ’yı okusun. Daha önce olduğu gibi rükû ve secdeyi eda etsin. Böylece daha sonra oturarak zikredilen şهادeti ve salavatı eda etsin. Kibleye karşı durarak On Dört Masumu Pak’a ve diğer enbiyayı kirama büyük peygamberlere ve kutsal meleklerle yönelerek bunu okusun: “Esselâmü ‘aleyke eyyuhennebiyyü ve rahmetullahi ve berekâtuhu es-selâmü ‘aleynâ ve ‘ala ‘ibâdillahi’s-sâlihîn esselâmü ‘aleyküm ve berekâtuhu.”⁶³ [Bunları] diyerek namazı tamamlasın.

⁶⁰ “Allah kendisini öveni duyar. Övgüler âlemlerin rabbi olan Allah’a aittir.”

⁶¹ “Ben şهادet ederim ki Allah’tan başka ilah yoktur. O birdir. Onun ortağı yoktur ve şهادet ederim ki Muhammed onun kulu elçisidir. Ve şهادet ederim ki Müminlerin emiri Ali, O’nun (Allah’ın) velisidir. Allah’ım tam bir teslimiyetle esenlik ver ve bereketini arttır ve merhamet eyle. Muhammed’in ve Muhammed ailesinin üzerine en üstün salat ve selamınla, bereketinle ve merhametinle İbrahîm’e ve İbrahîm ailesine yaptığın gibi. Muhakkak sen övgüye layık olan şereflisin.”

⁶² “Allah’ım salat ve selam eyle Efendimiz Muhammed’e ve O’nun Ehl-i Beyt’ine.”

⁶³ “Selam ve Allah’ın rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun ey Nebi. Selam bizim üzerimize ve Allah’ın salih kullarının üzerine olsun. Allah’ın selam ve bereketi sizlerin üzerine olsun.”

[Tesbihat ve Dualar]

On beş kere “sübhâne velhamdülillahi ve lâ ilahe illâllahu vallahu ekber”⁶⁴ desin ve bildiği dualardan ve salavatı şeriflerden okusun. Ve ondan [sonra] ellerini kaldırarak On Dört Masum Pak’tan şefaata dile getirerek Hakk Teâlâ’ya dua etsin. Sonra ellerini yüzüne sürüp şükür secdesine varsın. Vesselam.

Eğer eda edeceği salavat [salat yani namaz] iki rekât ise şu tertip üzerine kılsın: Zikredilen şهادeti söylesin. Salavat ve teslimatı [tesbihat olmalı] eda etsin. Zikrolunan minval üzere dua ve sena etsin. Ve eğer rekâtlar üç ise bu şekilde ki minval üzere eda olunsun.

[Vakit Namazlarının Rekât Sayıları ve Seferilik (Yolculuk) Halleri]

Azizim! Şu biline ki Allah’ın mümin kulları üzerine farz kıldığı namaz on yedi rekât namazdır. İki rekât sabah namazı, dört rekât öğle namazı, dört rekât ikindi, üç rekât akşam namazı, dört rekât yatsı namazıdır. Ve bilinmelidir ki Allah’ın müminleri üzerine seferde farz kıldığı namaz on bir rekât namazdır. İki rekât sabah, iki rekât öğle, iki rekât ikindi, üç rekât akşam, iki rekât yatsı. Bu böyle bilinmelidir ki sefer hükmü vatanından dört veyahut beş saat miktarınca bir bölgeye ulaşmak için niyet edilince gerçekleşir.

Vatanından yarım fersah miktarınca uzaklaşmak gerçekleşirse namazları azaltmak Allah’ın farzıdır. Her zaman gün içinde geri dönmez ise sabah akşam yatsı iki rekât kılmak [sabah akşam yerine öğle ve ikindi olmalı. Dört rekâtları ikiye indirmeyi kastediyor. Yukarıdaki paragrafta doğru şekli verilmiş] Allah’ın farzıdır.

[Namazlarda Duaların Okunması ve Temizlik]

Erkeklere göre öğlen namazı ikindi namazı ve akşam namazının sonu ve yatsı namazının son rekâtını sessiz kıraat etmek Allah’ın farzıdır. Ancak kadınlara göre bunların tamamında sessiz okumak Allah’ın farzıdır.

Namaz kılarırken elbise temizliği, beden temizliği, mekân temizliği ile helal oluşu şarttır.

⁶⁴ “Yüce Allah, pak ve münezzehtir. Hamd ve sena O’na özgüdür. Bir ve tek olan Allah’tan başka hiçbir ilah yoktur. O, vasfedenlerin vasfından yücedir.”

[Kerbela Toprağına Secde]

Secdede yedi uzvun secdede olması yani alın, iki diz, iki elin avuç içi ve ayakların başparmakları secdede olması Allah'ın farzıdır. Secde edilecek yer giyilmeyen eşyadan olmalıdır. Ancak en faziletli olanı topraktır. En üstün olan toprak Kerbela toprağıdır.

Her zaman namaz esnasında ve namaz dışındaki vakitlerde erkeğe göre giyilmesi haramdır [özne eksik, muhtemelen ipek elbiseden bahsediyor] ama kadınlara göre değildir.

Namazı kılarken erkek ve kadın için eti yenmeyen hayvanın derisi ve kılının üzerinde bulunması namazların batıl olmasına sebep olur. Sincap ve samur da böyledir.

Bu da böyle bilinsin erenlerim. Vesselam.

Ek 2: Transliterasyon

72-a

(1) Tarık-i Muhammed 'Ali ve katar-ı Dûvâzdeh-i İmâm ve râh-ı Hünkâr Hacı Bektâş Veli'de ve mezheb-i Hazret-i (2) İmâm Cafer es-Sâdık ve ikrârında sâbitkadem olub 'an-cib olan kelâmlardan ihtirâz iden (3) muhibbâne tarık-i müstakim üzere mâ-farazallahu 'ale'l-mü'minine abdest ve emr-i Hüdâ olan beş vakitte (4) edâ olunan namazların ta'rifleri beyân olunacak vâcibeden olmağla iş bu mahalle şerh olundu.

(5) Bismillahirrahmanirrahim

(6) Elhamdülillâhi'lezi hedânâ ilâ tariki'l müstakim ve's-salâtu ve's-selâmu 'ala resûlina ve seyyidinâ Muhammed (7) ve âlihi'l-hadin ve ilen nehci'l-kadim ve ba'dehu Ehl-i Beyt risâlet-penâh ya'ni E'imme-i İsnâ 'Aşer (8) aleyhisselam efendilerimiz hazerâtının min-hâc-ı(?) 'âlem muhtâcları üzere, efdâl-i (?) â'mâl-i sulehâ-i (9) benî âdem olan vudû' ve salâta irdiği mücmelen bazı mesâ'ili beyân olunur.

'Azizim mesâ'il-i vudû-ı (10) evvel mâ-farazallahu ale'l-mü'minin olan ellerini bileklerine kadar yumaktır. Sâniyen sağ (11) eliyle cebhenin kısas-ı şa'rdan zükana kadar tûlen vasatı ve ibhâmın isti'ab (12) eylediği mikdârı 'arzen yüzünü yumaktır. Sâlisen sağ eli sol eliyle yumaktır. Râbi'an (13) kısas-ı şa'rdan yukarı dört parmak mikdarı

dört parmağla ve elinin suyu ile başını mesh (14) eylemektir. Hâmi-sen hemân ab-ı vudû ile ayaklarını ka'abına(?) değin mesh eylemek-dir. Amma ellerini (15) bileklerine değin gasl eyledikde üçer def'ca mazmaza ve istinşâk sünnetdir ve tertîb-i mezkûr üzere (16) yüzünü ve ellerini ikişer kere yumak dahî sünnetdir.

Nevâkis-ı vudû. Akli zâ'il idecek (17) mikdarı sekrdir. İkinci mah-recinden zuhûr iden bevl ve gaitadır. Üçüncü hurûc-ı meni, dördüncü (18) nevm-ü gâlib 'ale'l hassateyn, beşinci hayz ve istihâze-i kesiredir. Altıncı huruc-ı rih-i (19) esfelden.

Mesâ'il-i salat ve vaktuha. Evvelen vaktu's-subh tulû'-ı fecr-i sadıktan(?) tulû'-ı âfitâba (20) bir sâ'ate değindir. Vakt-i zuhr-ı ûla zevâlden gurûb-ı afitâba bir sâ'at mikdârı vakt-i (21) zuhûrdan fâriğ olub gurûb-ı şemse değindir. Vakt-i mağrib hamrat-ı meşrikiyye zâ'il olub (22) nısf-ı leyle bir sâ'at kalacak mikdârı vakt-i işâ mağribden fâriğ olub nısf-ı leyle (23) değindir.

Amma ikâmet-i salat ve ezân sünnet ve keyfiyyet ikâmet bu tarîkledir. İki defa (24) Allahu Ekber iki defa Eşhedü en lâ ilâhe illallah iki defa Eşhedü enne Muhammeden Resulullah ve

72-b

(1) iki defa Eşhedü enne Emirü'l-mü'minin 'Ali veliyyillah ve iki defa Hayye ale's-selâh ve iki defa Hayye ale'l (2) felah ve iki defa Hayye 'ala hayru'l-amel ve iki defa Kad-kâmeti's-salat ve iki defa Allahu Ekber (3) ve bir defa Lâ ilâhe illallah deyüb ba'dehu kibleye müteveccihen edâ olunacak namazın sıfatını kalbinde (4) ihtâr(?) ve edâ-ı kalben niyyet idüb ve tekbir-i iftitâha muttasilen ellerinin ebhâmların şahm-ı ezinine (5) karîb ayaları kibleye karşı kılub fahzîni hizasına indire. Ve andan rek'atin evvelinde Fâtiha ma'a (6) Besmele ve bir sûre-i temâm ma'a Besmele kırâ'at ide ve rek'atin ahirinde Fatiha ma'a Besmele kırâ'at ide. Amma (7) bu tertîb üzere ikâmet idüb niyyet eyledikde iki rek'at evvelide Fâtiha ve ma'a Besmele ve bir sûre (8) temâme ma'a Besmele okuyub Allahu Ekber deyüb rükû'a vara ve nazârı rükû'da iken ricleyin (9) arasında ola. Sübhâne Rabbiye'l-aliyyil 'azîm ve bi hamdihi diye. Ekall bir veya üç ekseri tek (10) ola. Andan Allahu Ekber deyüb kâmetin rast kılub Semi'Allahülimen hamide el-hamdülillahi (11) Rabbi'l'âlemin deyüb Allahu Ekber deyüb secdeye

vara ve nazarı vechinde ola. Sübhâne (12) Rabbiye'l-aliyyi'l 'ala ve bihamdihi diye. Ekall bir veya üç ekseri tek ola. Andan Allahu Ekber deyüb (13) secdeden kalkub ayakların düz tutub mak'adı üzerine az arâm tutub (14) yine Allahu Ekber deyüb secde-i saniyeye vara. Eyzan Sübhâne Rabbiyel 'aliyyi'l a'la ve bihamdihi diye. (15) Andan Allahu Ekber deyüb secdeden kalkub ma'an Allahu Ekber deyüb kıyâm üzere dura. (16) Andan Fâtiha ma'a Besmele ve bir sûre tamam ma'a Besmele kezalik okuya. Andan Allahu Ekber deyüb du'a (17) ider gibi ellerini kaldırub bu kunutu okuya. Lâ ilâhe illallah Elhalîmü'l-hakîm lâ ilahe illallahî'l (19) 'aliyyi'l-'azîm subhânallahi Rabbi's-semavâtis-seba' ve rabbi'l-arzîni's-seba' ve (20) ma fevkâhünne ve mâ beyne hünne vema tahtehünne vema fihinne Ve rabbi'l-'arşı'l-'azîm. Rab-bena ağfir (21) lenâ verhamnâ ve 'afina va'fi anna fi'd-dünya ve'l-ahirati, ve Elhamdülillahi Rabbi'l-âlemin (22) deyüb rükû'a varır. Ve eğer kudreti yetmez ise Allahümme Salli 'ala seyyidine Muhammed ve âl-i Muhammed diye (23) kâfidir. Ba'dehu Allahu Ekber deyüb rükû'a vara. Eyzan tesbih ide. Andan Allahu Ekber deyüb (24) rükû'dan kalka. Eyzan Semi' Allahü limen hamide Elhamdülillahi Rabbi'l-âlemin deyüb secdeye (25) vara. Eyzan tesbih ide. Andan Allahu Ekber deyüb kalka. Evvelki gibi secde-i saniyeyi edâ ide. (26) Andan Allahu Ekber deyüb ayaklarını düz idüb ku'ûda otura ve ellerini (27) rükbe-leri(?) hizasına koyub Eşhedü Enlâ ilâhe illallahu vahdehu lâ-şerike leh ve eşhedü

73-a

(1) enne Muhammeden 'abduhu ve resûluhu ve eşhedü enne Emirü'l-mü'minin 'Ali veliyyullah Allahümme salli ve sellim (2) ve zid bârik ve terahhum 'ala Muhammedin ve âl-i Muhammedin efdâle mâ salleyte ve sellemte ve bârekte ve terhamte (3) 'ala İbrahîme ve âl-i İbrahîm inneke hamidun mecîd. Ve eğer kudreti yetmez ise bunu okuya. Allahümme salli (4) vesellim 'ala seyyidinâ Muhammedin ve âl-i Muhammed diye kâfidir. Andan ayağa kalkub Allahu Ekber deyüb (5) fakat Fâtiha ma'a Besmele okuya. Andan evvelki gibi rükû'a ve secdeye vara ve secdeleri evvelki gibi (6) edâ ide. Andan Allahu Ekber deyüb kıyâma dura. Eyzan Fâtiha ma'a Besmele kırâ'at ide. Evvelki (7) gibi rükû' ve sücûdu edâ ide. Kezalik ku'ûdda şehâdet-i mezkûre ve salavâtı edâ eyledikde (8) Kibleye karşı imâ iderek Çard-deh-i Ma'sûm Pâke ve sâ'ir enbiyâ-i kirâm ve melâike-i mukaddesine

(9) müteveccihen bunu okuyalar. Esselâmü 'aleyke eyyuhennebiyyü ve rahmetullahi ve berekâtuhu es-selâmü (10) 'aleynâ ve 'ala 'ibâdil-lahi's-sâlihîn esselâmü 'aleyküm ve berekâtuhu didikde namazdan (11) fariğ olub on beş kere sübhâne velhamdülillahi ve lâ ilahe illâ-lahu vallahu ekber diye. (12) Ve bildiği du'âlardan ve salavât-ı şerife-lerden okuya. Ve andan ellerini kaldırub Çârdeh-i (13) Ma'sûm-ı Pâka şefî getürerek Hak Te'âla'ya du'â eyledikde ellerini yüzüne sürüb (14) secde-i şükre vara ve's-selâm. Eğer edâ ideceği salat iki rek'at ise tertib ol (15) üzere kıla. Ve ku'udda şehâdet-i mezkûre ve salavât ve teslimâtı eda ide. Ve zıkr (16) olunan minvâl üzere du'â ve senâ ide. Ve eğer üç ise rek'ati eyzan bu minvâl üzere edâ (17) oluna.

'Azîzim ve dahî ma'lûm ola ki mâ farazallahu 'ale'l-mü'minine fi'l-hazari ... on (18) yedi rek'at namazdır. 2 rek'at salat-ı subh 4 rek'at zuhr 4 dahî 'asr ve 3 rek'at mağrib (19) 4 dahî işânamazıdır ve dahî ma'lûm ola ki mâ-farazallahu 'ale'l-mü'minin fi's-seferi (20) on bir rek'at namazdır. 2 rek'at subh 2 zuhr 2 'asr 3 mağrib 2 rek'at dahî işâdır. (21) Bu dahî ma'lûm ola ki hüküm-i sefer vatandan dört yâhûd beş sâ'at mikdârı mahalle (22) varmağa niyyet idene vatandan yarım fersah mikdârı bu'ud hâsıl olunca kasr-ı salat farz- (23) ullahtır.

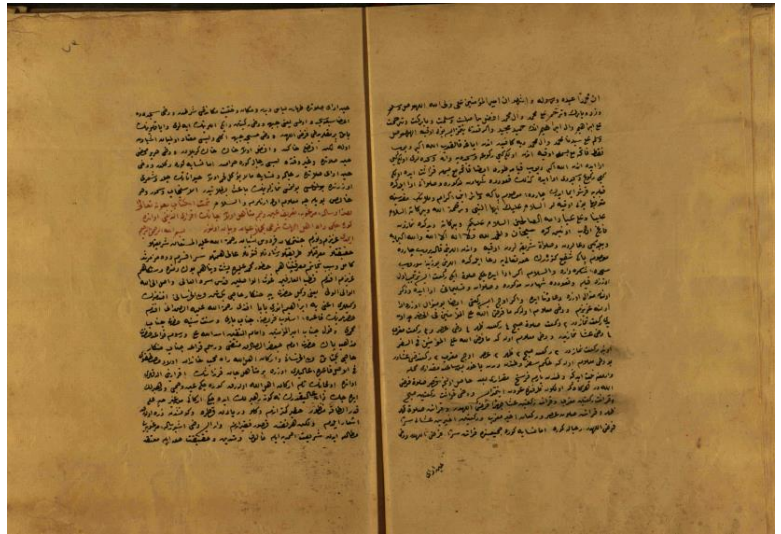
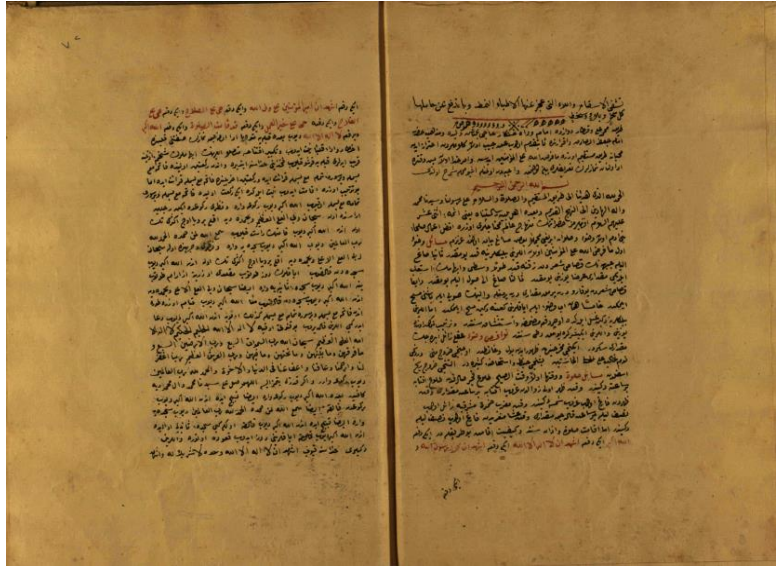
Her gâh ki ol gün zarfında 'avdet itmez ise ve dahî kırâ'at-ı rek'atîn-i subh (24) ve kırâ'at-ı rek'atîn-i mağrib ve kırâ'at-ı rek'atîn-i işâ cehren farzullahdır. Ve kırâ'at-ı salat-ı zuhr (25) zuhr ve kırâ'at-ı salat 'asr ve rek'at-i ahir-i mağrib ve rek'atîn-i ahirîn-i işâyı sırren (26) farzullahdır ricâle göre. Ama nisâye göre cemîinde kırâ'at sırren farzullahdır. Ve dahî

73-b

(1) hîn-i edây-ı salâtda tahâret-i libâs ve beden (?) ve mekân ve dahiliyyet-i mekân dahî şarttır. Ve dahî secdede (2) â'za-i seb'a secde olması ya'ni cebhe(?) ve dahî rûkbetin ve iki ellerinin ayaları ve ayaklarının (3) baş parmakları dahî farzullahdır. Ve dahî mescid-i cebhe ekli ve lübsü mu'tâd olmayan eşyadan (4) ola. Lakin efdali hâkdir. Ve efdal olan hâk hâk-ı Kerbelâ'dır. Ve dahî her bir mahzı (5) hîn-i salâtda ve gayrı vakitte lübsü ricâle göre haramdır. Amma nisâyâ göre değildir. Ve dahî (6) hîn-i edây-ı salâtda ricâle ve nisâyâ malâ yu'kelü lahmuhu olan hayvanatın cild ve şa'rı (7) üzerinde bulunması

namazlarının bâ'is-i butlânıdır. Alâ sincâb ve semmûr ve her (8) hâlis böylece malûm ola erenlerim. (9) Ve's-selâm.

Ek 3: Orjinal Metin

Extended Summary

This study deals with the treatise recorded in the National Library Manuscripts Collection with the number 06 Mil Yz A 4697/9 and with the title *Risâle-i Vudû'* and *Namaz 'ala Erkan-ı Twelve Imams*. The work, which is contained in a magazine covered with a cardboard cover covered with black pandizot cloth, is a short text consisting of 2 (two) leaves. There are 14 treatises in total in the journal. While thirteen of the treatises in the work were written in rik'a script, the last treatise was written on watermarked paper with naskh script type. The dimensions of the journal are 250x170 - 160x90 mm.

Risale-i Vudû' and *Namaz 'ala Erkan-ı Twelve Imams* are among the pages 71a-73a of this journal. It is written in rik'a font on eagle watermarked paper. The author and copyright date of the treatise are unknown. The copy year of the work named *Aşk-nâme-i İlâhî* (Sheikh İlâhî-i Nakşibendi), which is located in the same journal, appears to have been written by the same pen and is located just before the treatise that is the subject of our study, has been recorded as H.1273 (M. 1856). Again, in the same journal, the writer of the work called *Risale der Beyân-ı İkrâr ve bi-ismi's-Şâh*, which is recorded in the 13th rank and appears to have been written by the same pen, is Seyyid Mehmed Rifat b. Mustafa Bektashi. The copy date of the work is H.1274 (M. 1857) (Varak 88-a). His work *Risale-i Vudû'* and *Namaz 'ala Erkan-ı On İki İmam'* was probably written by Seyyid Mehmed Rifat b. The person named Mustafa Bektaş was copied in 1273 H. (M. 1856) or 1274 (M. 1857). Müstensih Sayyid Mehmed Rifat b. We do not have any information about who Mustafa Bektashi is.

A copy of the work we are working on, dated 1818, with little change, was published by Alemdar Yalçın and Hacı Yılmaz. It is difficult to say whether the National Library copy and the Albanian copy were reproduced from a common copy or from different copies. However, some sentences are missing in this copy obtained from the Albanian State Archives. Another similar copy of the work we are working on is provided by Assoc. Dr. It was published by Bedri Noyan in the work called *Bektashism and Alevism in All Its Aspects* (Türabi Abdullah Baba sealed manuscript).

The purpose of writing the treatise is clearly stated in the copy of the National Library. This purpose is to teach those who profess to the Bektashi sect and those who have a constant level of proficiency, about the issues related to wudu and five daily prayers.

According to written sources, ablution and prayer are strictly included in the Bektashi order. It is frequently mentioned in the Velayatname that Hacı Bektaş Veli prayed. He introduced Zülfikari Derviş Ali's work written before 1845. In the introduced work, ablution and prayer are explained clearly according to the Jafari fiqh. M. Tevfik Oytan (beginning of the 20th century) wrote in his book, *The Interior of Bektashism*, that Bektashis acted according to the Jafari sect in matters of ablution and prayer. He explained both ablution and prayer according to Jafari fiqh. The last Bektashi grandfather, Bedri Noyan (1912-1997), described the prayer that the murshid should perform at the ceremony of confession, again in accordance with the Jafari fiqh.

As it is known, there is a general belief in Turkish society that Bektashis do not pray. For this reason, in our study, we first touched upon the discussion of prayer in the Bektashi sect. We have briefly discussed the subject, not exceeding the volume of our work, through the written sources of Bektashism and the works of today's Bektashi notables. In the second stage, we tried to analyze the social and historical environment in which the work called *Risale-i Vudû'* and *Namaz alâ Erkan-ı Twelve Imams* was produced, in terms of the volume of the study. Third, we made a content analysis of the text; We compared the information in the text with the Albanian copy, other works describing the prayer in Bektashism, and today's Jafari fiqh. Finally, we made the translation of the work and completed our work with its meaning-oriented transfer to today's Turkey Turkish.

It is extremely problematic to try to understand Bektashism in the narrow sense and Alevism in the broad sense only through oral culture. In particular, relying only on discourses against Bektashism as oral culture draws us into a more problematic area. However, Bektashism has many written sources, and Bektashi beliefs and worship are clearly explained in these sources. Any work done without reference to these sources will be incomplete. This study, in which we

examine the work *Risale-i Vudû'* and *Namaz alâ Erkan-ı Oniki Imam*, aims to contribute to the understanding of the written sources of Bektashism.

It is possible that there are other copies of the work called *Risale-i Vudû' ve Namaz alâ Erkan-ı Twelve Imams* apart from the two copies found so far. It will be extremely useful to publish the critical text of the work together with new copies that are likely to be found after a general search.